
Životní jubileum a výběr z díla Oldřicha Uličného

Spojení recenze a článku k životnímu jubileu není snad příliš šťastné, v tomto případě je však nasnadě – v roce 2007 profesor Oldřich U l i č n ý oslavil své sedmdesáté narozeniny a zároveň byl, pod názvem *Jazyk – jazykověda – komunikace*, vydán výběr z jeho lingvistického díla (s vrocením 2006).¹

Odborná činnost Oldřicha Uličného byla – dá se říci v nejlepším (v době těsně po otištění významných prací o doplňku a v době intenzivní práce na disertaci věnované instrumentálu²) – přerušena jeho nedobrovolným odchodem z královéhradecké pedagogické fakulty v roce 1972. Mimo institucionální lingvistiku tak strávil téměř dvacet let svého života a vrátil se do ní až v roce 1990, kdy nastoupil na pražskou filozofickou fakultu. Tato doba vynuceného omezení lingvistických aktivit se na jazykovědném díle Oldřicha Uličného nemohla nepodepsat – výběr z jeho prací přesto obsahuje desítky článků (byť jsou mnohé z nich spíše popularizačního či diskusního charakteru) a čítá přes 400 stránek. Zde se dotknu jedné ze základních oblastí ve výběru zastoupených, a to jazykové kultury.

Ve svých pracích o spisovné češtině (za všechny uvedme nejznámější *Čeština devadesátých let dvacátého století* a *Spisovná čeština a hodnotová orientace*) Oldřich Uličný zdůrazňuje v první řadě její hodnotovou stránku. Spisovná čeština (stejně jako čeština nespisovná) podle něj prošla procesem semiózy, stala se pro mluvčí češtiny hodnotovým znakem. Tato teze se mi jeví jako velice důležitá, není však neproblematická – je totiž otázka, co vlastně pojem „spisovná čeština“ pro mluvčí češtiny představuje. Jestliže se denně setkáváme s mluvčími, kteří si nejsou jisti, jestli je určitý prostředek spisovným nebo ne, jestliže se setkáváme s mluvčími, kteří za nespisovný prostředek označují něco, co je již dlouhá desetiletí součástí spisovné normy, a jestliže není neběžné, že se mluvčí vzájemně o přináležitost prostředku přou (mají o tom odlišné nebo doslova protichůdné představy), musíme si nutně připustit myšlenku, že představa o spisovné češtině není zcela sdílena a že tedy hodnotovost spisovné češtiny se může u různých mluvčích vztahovat na různé prostředky.

Je třeba podotknout, že se Oldřich Uličný v této otázce leckdy vyjadřuje apriorně, konzervativně nebo chcete-li elitářsky – tím je ostatně znám. Současně s tím však musíme vyzdvihnout i jeho „druhou tvář“, které si všímá málokdo (zvláště jeho odpůrci nikoliv), která je však nadmíru důležitá. Mám tím na mysli především Uličného volání po empirickém výzkumu na poli jazykové kultury (dobře to dokumentuje jeho vlastní teze z článku *Spisovná čeština a hodnotová orientace*: „K reálnému hodnocení jazykových prostředků při kodifikaci je nezbytné dále potlačovat subjektivistické hodnotové přístupy a za kodifikačně relevantní považovat jen návrhy podložené socio-lingvistickým výzkumem a statistickým šetřením.“), s čímž souvisí i jeho absolutní a mnohokrát

¹ Výběr vyšel jako 38. svazek řady *Slavica pragensia* (Praha : Karolinum, 2006).

² Tato disertace o dost později vyšla (ve třech vydáních) pod názvem *Instrumentál v struktuře české věty* – 1. vydání Praha : Pedagogická fakulta UK, 1984; 2. vydání Praha : ČSAV, 1990; 3. vydání Praha : Karolinum, 2000.

deklarovaný odpor k jakýmkoli preskriptivním a budovatelským zásahům do jazyka. Domnívám se, že právě tyto Uličného postoje jsou v kontextu české jazykové kultury (která byla budovatelskými tendencemi značně ovlivněna, přičemž je tento vliv u některých lingvistů patrný dodnes) velice cenné a měly by pro českou jazykovou kulturu být dlouhodobým poselstvím.

Pro ucelenější charakteristiku díla Oldřicha Uličného by bylo třeba zabývat se rovněž (a vlastně především) pracemi gramatickými. Recenzi tohoto aspektu výboru však raději přenechám jiným – na závěr se totiž chci zmínit o věci, kterou považuji na lingvistickém působení profesora Uličného za jednu z nejdůležitějších a kterou podle mého názoru ovlivnil českou jazykovědu na dlouhá léta (ne-li desetiletí) dopředu. Mám tím na mysli jeho činnost organizační a výchovnou.

Od svého nástupu na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy byl totiž (spolu s Alexandrem Stichem) právě tím, kdo se staral o budoucí generace českých lingvistů. Uplatňoval přitom svébytnou metodu provokace (například studentům radil, aby se místo vysokoškolského studia raději – vzhledem ke svým schopnostem – nechali zaměstnat u dráhy), jeho zkoušky se často inspirovaly „principem BSE“ (tj. „je-li jedna kráva chorá, vystřelí se všechny“) a sám jednou svůj postoj k výuce komentoval slovy „to je samé chichichi, ale tvrdě...“.

Řadu lidí si tímto přístupem (pravděpodobně navždy) zneprátelel, zároveň však (jakkoliv to snad zní paradoxně) v řadě lidí podnítl o lingvistiku doživotní zájem. Jakmile pak u studentů takový zájem vycítil, byl ochoten vyjít jim jakkoliv vstříc, podněcoval je k další činnosti, podporoval je a odborně je usměrňoval. Cenné na tom bylo především to, že (zde vidím paralelu s jeho výše uvedenou „druhou tváří“) nikoho do ničeho vysloveně nenutil, nepřizpůsoboval si studenty obrazu svému, ale naopak jim nechával určitou volnost (jak ve výběru tématu či specializace, tak i v otázkách metodologických).

Obrovsky důležité pro rozvoj studentů, kteří s lingvistikou teprve začínají, jsou už po léta pravidelné workshopy s názvem Žďárek (podle místa konání prvního ročníku) – právě na nich se myslím Uličný ukazuje ve své nejlepší podobě. Jako moderátor je schopen kvalifikovaně promlouvat k nejrůznějším jazykovědným tématům (od gramatiky přes jazykovou kulturu a stylistiku až třeba po sociolingvistiku), jako organizátor je pak hlavní duší celé akce a dovede navodit příjemnou atmosféru, tak důležitou pro lingvisty-začátečníky, kteří leckdy pronášejí svůj referát poprvé před větším a relativně různorodým publikem a kteří vůbec nejsou zvyklí na diskusi o svých postřezích.

Za sedmáct let svého působení v Ústavu českého jazyka a teorie komunikace na pražské filozofické fakultě vychoval profesor Oldřich Uličný desítky lingvistických nadějí, z nichž mnohé působí na významných zahraničních univerzitách (výjimkou není ani slavné MIT). Jeho odchod z tohoto pracoviště lze proto vnímat s jistým znepokojením a je třeba jen doufat, že se najde někdo, kdo ho bude schopen alespoň částečně nahradit.

Jménem všech jeho žáků gratuluji profesoru Uličnému k životnímu jubileu a srdečně mu děkuji za to všechno, co pro nás udělal.

Jan Chromý

*Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
Letenská 4, 118 51 Praha 1
chromy@ujc.cas.cz*